

RICHARD RORTY

PRAGMATIZMUS JE POLITICKÝ SKRZ-NASKRZ

Prednáška pre Európsky kultúrny klub v Bratislave, jún 1992.

Traja filozofi, ktorých považujem za najvýznamnejších v tomto storočí - Wittgenstein, Heidegger a Dewey sa v mnohom odlišovali, ale jedno mali spoločné, pochýbovali o tom, že filozofia je druhom poznania a nemysleli si, že úlohou filozofie je vytvárať nové poznatky. Títo traja myslitelia sa domnievali, že úlohou filozofie je skúmať svoju vlastnú históriu a spôsob, ako táto história ovplyvňuje naše súčasné predstavy o sebe a o svete.

Podľa Heideggera je úlohou filozofie v našej dobe premyslieť znova tradíciu a položiť si otázku, čo táto filozofická tradícia z nás urobila. Wittgenstein považoval filozofiu za druh terapie, za pokus „oslobodiť muchu z flaše“. Filozofia pre neho nebola tým, čím bola pre Heideggera - novým premyslením tradície. Pokúšal sa skôr novým spôsobom premyslieť niektoré z bláznivých otázok, ktoré si kladú profesori filozofie a primäť ich k tomu, aby si ich prestali klásť. Ani Dewey nepovažoval filozofiu za druh poznania, ale skôr za spôsob rozprávania. Podľa neho by to, ako ľudia rozmýšľajú a rozprávajú o svete, mala filozofia ovplyvniť tak, aby sa zohľadnil súčasný stav vedy, politiky a štýlu. Paradigmatickým príkladom, ako spojiť staré a nové, bol pre Deweyho Kant, ktorý sa pokúsil spojiť kresťanskú senzitivitu s novovekou vedou 17. storočia. Ale Kantov pokus o prepojenie starého a nového nepovažoval po Darwinovi za použiteľný. Kantovo chápanie filozofie ako supervedy, ako transcendentálneho skúmania podmienok poznania nemá zmysel, ak ľudské bytosti chápete tak, ako ich chápal Darwin. Dewey dúfal, že sa mu podarí vytvoriť taký spôsob rozprávania, ktorý by nám umožnil zladíť Darwinovu predstavu o človeku ako o múdrom živočíchovi s predstavou morálnej zodpovednosti, ktorú nám sprostredkúva umenie.

Vo svojich prácach sa pokúšam zmiešať trochu z Heideggera, trochu z Wittgensteina a mnoho z Deweyho. Pokúšam sa spojiť Heideggerovu kritiku filozofickej tradície, Wittgensteinovu filozofickú terapiu a Deweyho darwinizmus. Dewey bol známy ako antidualistický filozof, ako niekto, kto sa pokúša prekonať grécke a kantovské rozlišovania na hmotu a myseľ, subjekt a objekt, nevyhnutnosť a kontingenciu, skutočnosť a jav. Tieto rozlíšenia priniesli podľa jeho názoru viac škody ako úžitku. Preto nám radí, podobne ako neskôr Wittgenstein, aby sme skutočnosť nerozdeľovali na dve, jednu nazvanú myseľ, druhú hmotu, jednu nazvanú čas, inú večnosť a potom sa trápili, akq ich zase spojiť. Aby sme nevytvárali umelé problémy, ktoré by filozofi potom

riešili. Je presvedčený, podobne ako Quine a mnohí iní, ktorí na neho nadviazali, že by sme sa mali oslobodiť od rozlišovania na nevyhnutné, apriórne a analytické na jednej strane a kontingentné, aposteriórne a syntetické na strane druhej, a mali by sme si osvojiť delenie na relatívne nerozporné presvedčenia a presvedčenia, ktoré sú rozporupnejšie. Neskôr túto myšlienku sformuloval Quine v tom zmysle, že každá ľudská bytosť je kľbkom presvedčení a túžob, ktoré sa neustále mení v závislosti od meniacich sa požiadaviek prostredia. Žiadne z týchto presvedčení a túžob nie je nenahraditeľné, ale niektoré sú ťažšie nahraditeľné ako iné.

Ďalším príkladom Deweyho antidualizmu je jeho myšlienka, aby sme poznanie nepovažovali za niečo, čo nám umožní preniknúť závojom javov k pravej skutočnosti, ale aby sme sa jednoducho vzdali rozlišovania na javy a skutočnosť. Namiesto toho, aby sme rozlišovali medzi tým, ako sa veci javia a ako naozaj sú, mali by sme podľa neho rozlišovať medzi tým, ako je o nich užitočné rozmýšľať a hovoriť pre určité účely a ako pre iné účely. Dewey bol proti Hegelovmu absolútnemu idealizmu, aj proti materialistickému redukcionizmu Machovmu a iných fyzikalistov. Domnieval sa, že spôsob, akým klasická nemecká filozofia opisovala svet a ľudskú históriu mohol byť pre isté účely užitočný, najmä ak išlo o to opísať ľudskú históriu v jej celostnosti, zatiaľ čo spôsob, ako videli svet vedci, najmä darwinisti bol vhodný pre iné účely. Namiesto toho, aby sme sa pýtali, čo je prvotné, hmota alebo duch, či kto má pravdu, Hegel alebo Darwin, mali by sme sa radšej pýtať, kedy je pre nás užitočné rozmýšľať tak, ako rozmýšľal Hegel a kedy tak, ako Darwin. Deweyho nedôvera voči metafyzike však možno vysvetliť aj jeho domnienkou, že materialistická aj idealistická metafyzika spôsobili viac problémov ako úžitku a ak raz pripustíme, že o sebe a o svete možno rozprávať mnohými spôsobmi, zbavíme sa pokušenia byť metafyzickí. Dewey by teda súhlasil so súčasným americkým filozofom N. Goodmanom, ktorý napísal, že „neexistuje spôsob, ako svet naozaj je“. Žiadny opis sveta nie je privilegovaný, žiadny nevystihuje podstatu sveta lepšie ako iné opisy, predovšetkým preto, lebo podstata sveta nejestvuje. Deweymu by sa iste páčila Wittgensteinova myšlienka, že odpoveď na otázku, či je šachovnica jedna vec alebo šesťdesiatštyri znie: môžete o nej hovoriť obooma spôsobmi. Je celkom jedno, či o sebe hovoríme ako o zhluku elementárnych častíc, ako fyzici, či ako o pas-

tieroch bytia, ako Heidegger. Oba tieto opisy sa týkajú tej istej veci, ale ani jeden z nich nie je vernejší podstate opisovaného ako druhý. Wittgenstein aj Dewey rozmýšľali o jazyku ako o nástroji, a nie ako o reprezentácii nezávislej skutočnosti. Ak tento ich názor prijmeme, prestaneme pravdu chápať ako korešpondenciu nejakého tvrdenia alebo teórie so skutočnosťou, pretože neexistuje nič, s čím by naše tvrdenia alebo teórie mohli korešpondovať. Starší pragmatisti, ako napríklad W. James, boli presvedčení, že ak korešpondenčná teória nie je možná, potom potrebujeme nejakú inú teóriu pravdy. Preto je podľa Jamesa pravda to, čo funguje, čomu veríť je pre nás dobré. Ale táto, takzvaná pragmatická teória pravdy znie paradoxne. Niečo, čomu veríme, lebo je to pre nás dobré, ešte nemusí byť pravda, alebo to môže byť pravda, ale uveriť tomu nemusí byť pre nás dobré. Preto noví pragmatisti, ako napríklad Davidson navrhujú, aby sme sa vzdali teórie pravdy. Nakoľko nemôžeme mať neparadoxnú teóriu pravdy (každá teória je buď prázdna ako korešpondenčná teória, alebo paradoxná ako Jamesova teória), riadia sa súčasní pragmatisti Wittgensteinovou radou: nehladajme zmysel termínov, ale ich použitie.

Ak si položíte otázku, ako používame slovo pravda, čo nám bude chýbať v jazyku, ak prestaneme toto slovo používať, odpovie vám pragmatista, že už nebudete hovoriť také veci ako napríklad: „toto presvedčenie je úplne zdôvodnené, ale možno nie je pravdivé.“ Jediný význam, v akom podľa pragmatizmu možno hovoriť o pravde je povedať, že určité presvedčenie je zdôvodnené pre nás, pre našich známych, prípadne pre publikum, ktoré si dokážeme predstaviť, ale niekedy v budúcnosti sa môže vyskytnúť iné publikum, ktoré ho nebude považovať za zdôvodnené. Pragmatisti sa domnievajú, že všetky staré dualizmy - medzi ľudským a božím hľadiskom, subjektívnym a objektívnym hľadiskom, medzi iba zdôvodneným a absolútne pravdivým - možno nahradiť rozlíšením medzi zdôvodnením pre súčasné publikum a zdôvodnením pre budúce publikum. Vlastne jedinou úlohou slova pravda v jazyku je vyjadriť zdvorilosť neznámej budúcnosti. Vždy budeme potrebovať rozlíšenie medzi iba zdôvodneným a pravdivým, nakoľko vždy budeme potrebovať rozlíšenie medzi nami a možným budúcim ľudským spoločenstvom. Inými slovami, žiadna smrteľná bytosť, žiadny živočích, akým je podľa Darwina aj človek, nemôže vedieť, či má naozaj pravdu. Všetko, čo môžeme vedieť, je, či to, čo považujeme za pravdu, uspokojí aj ostatných živočíchov, s ktorými sa stretávame. Od iných biologických druhov sa neodlišujeme tým, že žijeme tak povediac jednou nohou vo večnosti a druhou v čase, ale že si na rozdiel od nich dokážeme predstaviť aj iné možné budúcnosti. Heidegger napísal, že história západnej meta-

fyziky bola históriou platonizmu. Myslel tým, že táto história bola pokusom uniknúť z času do večnosti, nájdením nejakých večných právd, ktoré by ostali zachované aj v neznámej budúcnosti. Myslím si, že v tejto veci by Dewey s Heideggerom úplne súhlasil. Dewey, Nietzsche aj Heidegger boli rovnako antiplatonistickí, rovnako skeptickí k možnosti uniknúť dočasnosti. Keby sa nám podarilo prekonať to, čo Heidegger nazýval metafyzikou, prekonať platonizmus, prestali by sme sa, podľa Deweyho, považovať za také bytosti, za aké sa považovali Gréci - za bytosti, ktoré sa od ostatných tvorov odlišujú tým, že dokážu myslieť, kým ony iba cítia a adaptovať sa na svoje prostredie. Podľa Deweyho sa od ostatných živočíchov neodlišujeme tým, že myslíme, ale tým, že na rozdiel od nich sa dokážeme adaptovať na čoraz zložitejšie a komplexnejšie prostredia, dokážeme rozširovať svoj obzor a svoje presvedčenia zdôvodňovať stále väčšiemu počtu iných ľudí. To, čo nazývame poznávaním alebo skúmaním je, podľa Deweyho, vždy iba záležitosťou ďalšieho prispôsobovania sa.

Napriek tomu však existuje intelektuálny a morálny pokrok, pretože my sa dokážeme pozrieť na minulosť a vysvetliť svojich predchodcov spôsobom, ako by oni nemohli vysvetliť nás. Toto je jedna z ideí vyslovených v knihe T. Kuhna Štruktúra vedeckých revolúcií, ktorá významne prispela k rozvoju filozofie pragmatizmu. Kuhn navrhol, aby sme o vedeckom pokroku nerozmýšľali ako o postupnom približovaní sa k poznaniu skutočnosti v jej ozajstnej podobe. O vedeckom pokroku nehovoríme preto, lebo veda sa stále viac približuje k pravde, ale preto, lebo súčasná veda dokáže viac, ako dokázala minulé. Dokáže napríklad vysvetliť minulé vedy, ale minulé vedy nedokáže vysvetliť súčasnú. Newton mohol vysvetliť nielen prečo Aristoteles veril, čomu veril, ale aj prečo bol v niektorých prípadoch úspešný a v iných neúspešný, kým Aristoteles by nedokázal vysvetliť Newtonove úspechy. Dewey navrhoval, aby sme sa na morálny a politický pokrok dívali takým istým spôsobom. Nie ako na postupné približovanie sa k jedinej správnej Morálke a jedinej správnej Politike, ale jednoducho ako na pokrok vzhľadom k nášmu predchádzajúcemu ja. Podobne ako Hegel považoval dejiny sveta za proces odvíjajúci sa k stále bohatšiemu a komplexnejšiemu stavu, pokladal aj Dewey individuálny duchovný pokrok ľudskej bytosti alebo politický a sociálny pokrok civilizácie za prekonávanie minulosti spôsobom, ktorý nám umožní pozrieť sa naspäť a povedať, kde sme urobili chyby. Dewey by iste súhlasil s Hegelom, že človek sa dejinami mení a že je rozdiel medzi neandertálcom, antickým Grékom, renesančným človekom a naším súčasníkom, podobne ako šesťročný, desaťročný a štyridsaťročný človek nie je tá istá osoba. Oba tieto procesy sú príkladmi pokroku v tom

istom zmysle, v akom Kuhn považuje Newtonovu dobu za pokrok oproti dobe Aristotelovej. Ľudia, ktorí žijú neskôr, ako hovorí Hegel, sa môžu obzrieť späť na svojich predkov, vysvetliť, prečo verili tomu, čomu verili a zahrnúť ich predstavy o svete do vlastných predstáv.

Rozdiel medzi Deweyom, Hegelom a Marxom bol predovšetkým v tom, že Hegel a Marx sa domnievali, že vedia, kam to všetko smeruje, aký je cieľ histórie, kým Dewey bol presvedčený, že o budúcnosti nemôžeme vedieť nič, že história nemá žiadny prirodzený koniec. Dewey uvažoval o kultúrnej histórii, od neandertálcu po nás podobne, ako biológovia rozmýšľajú o biologickej evolúcii od améby po opicu. Ani v jednom prípade nejde o niečo osudové, nevyhnutné, proste sa tak stalo, ale keď sa už tak stalo, využime to vo svoj prospech. Človek sa na tejto planéte objavil náhodou. Takou istou náhodou, a nie osudom, bolo aj to, že sa na planéte objavila demokratická spoločnosť. Dewey bol celým srdcom oddaný demokracii, ale nemyslel si, že demokracia je niečo, čo zodpovedá ľudskej prirodzenosti, nedomnieval sa totiž, že existuje niečo ako večná a nemenná ľudská prirodzenosť. Neveril, že možno vybudovať nejaký filozofický základ politiky, aj demokratickej politiky. Domnieval sa, že si môžeme byť rovnako istí hodnotami demokratickej politiky, ako si môžeme byť istí čímkoľvek iným a naša istota nebude o nič väčšia, ak ju podoprieme nejakou teóriou o povahe skutočnosti alebo o povahe človeka. Aj keď to Dewey v skutočnosti nepovedal, možno si ho predstaviť, ako hovorí: „Definujme proste človeka nie ako živočícha, ktorý má rozum a vie, ale jednoducho ako živočícha, ktorý dokáže vytvárať demokratické spoločnosti“. Inými slovami, keďže neexistuje taký opis ľudských bytostí, ktorý by zodpovedal vnútornej podstate človeka, pokúsme sa o opis, ktorý by zodpovedal ľudským nádejám. Namiesto toho, aby sme si kládli otázku, či filozofia môže zaručiť správnosť úsilia o demokratickú spoločnosť, obráťme otázku a pýtajme sa, ako nám filozofia môže pomôcť, za predpokladu, že nám ide skutočne o demokraciu?

Tento Deweyho antifundamentalizmus, táto jeho vôľa politizovať filozofiu, považovať politiku za prvoradú záležitosť, od ktorej treba odvíjať všetko ostatné, z neho robí Kantovho veľkého filozofického nepriateľa. Dewey a Kant sa v zásade politicky zhodovali, obaja mali zhodnú utopickú víziu, aká by mala byť spoločnosť, ale Kant bol presvedčený, že musí existovať niečo, na čom je táto filozofia založená. Takže keď Kant hovorí, že demokracia je potrebná preto, lebo najlepšie zodpovedá nadčasovej ľudskej podstate, je to podľa Deweyho to isté, ako keby povedal, že ópium uspáva, lebo má vnútornú uspávaciu silu. Je to ako povedať tú istú vec inými slovami. Dewey sa vzdal Sokratovho úsilia odpovedať Kratylovi, odpove-

dať nemorálnym ľuďom, v tom sa podobá Nietzschemu. Ak stretne ideálneho nietzscheovca, ideálneho fašistu alebo ideálneho psychopata, ktorý nejaví žiadny záujem o iné ľudské bytosti, o ich radosti a trápenia, podľa Deweyho nám filozofia nemôže pomôcť v úsilí o jeho konverziu. Zastávať sa demokracie je rovnako racionálne ako zastávať sa fašizmu, ibaže je to lepšie. Lepšie neznamená lepšie v božích očiach alebo lepšie podľa nepodmienených morálnych zákonov. Znamená to proste lepšie pre nás, ľudí patriacich k tomuto spoločenstvu. Pre Deweyho, podobne ako pre Heideggera, bola história metafyziky históriou úsilia nájsť niečo veľké a silné, či už je to Boh, Skutočnosť alebo Rozum, čo by bolo na našej strane. Kant napríklad povedal, že na našej strane je rozum, Marx povedal, že je to história, cirkvi hlásajú, že Boh. Dewey, poučený Darwinom tvrdí, že sme tu úplne sami. Na otázku, odkiaľ sa berie ten osvietenský sen o demokratickej spoločnosti, odpovedal: Je to proste sen, výtvor ľudskej fantázie. Iná odpoveď na otázku, čím sa odlišujeme od iných zvierat je, že dokážeme konať v zhode so svojimi nádejami a svojou politickou imagináciou, že sa dokážeme usilovať o sebazdokonaľovanie iba na základe svojej predstavivosti. Schopnosť predstaviť si demokratickú utópiu je podľa Deweyho produktom historickej kontingencie, niečo, čo by rovnako dobre aj nemuselo byť, podobne ako existencia človeka je produktom evolučnej kontingencie.

Doteraz som hovoril predovšetkým o filozofických názoroch J. Deweyho. Teraz by som povedal ešte niečo o tom, ako vyzerajú rozličné smery v súčasnej filozofii z tohto pragmatického deweyovského hľadiska. Habermasovo úsilie považujem za pokus oživiť Kanta, za pokus vrátiť do hry Kantovu predstavu nepodmienennej záväznosti, o ktorej si Dewey myslel, že ju nepotrebujeme. Habermas napísal skvelú prácu Filozofický diskurz moderny, v ktorej vyslovil názor, že by sme sa mali vzdať filozofie vedomia, a mali by sme začať o rozume rozmýšľať v pojmoch diskurzu a komunikácie, a nie v pojmoch teórie vedomia. Súhlasím s Habermasom v tom, že by sme sa mali vzdať teórie vedomia a prepnúť na filozofiu jazyka a komunikácie, ale Habermas sa domnieva, že je potrebná filozofická analýza základov jazyka a komunikácie, kým pragmatisti sa domnievajú, že takéto základy neexistujú a teda nie je čo analyzovať. Podľa pragmatistov existuje mnoho rozličných diskurzov, mnoho komunikačných praktík, mnoho rozličných jazykov, ale neexistuje žiadna univerzálna vnútorná podstata, spoločná pre všetkých, ktorá by bola univerzálnym základom, a bolo by ju možné filozoficky analyzovať. Podobne ako pred ním Marx a Hegel, sa aj Habermas domnieva, že existuje akási prirodzená historická nevyhnutnosť, zaručujúca vývoj diskurzívnej praxe k slobode a demokracii.

Domnieva sa, že je možné sformulovať čosi ako etiku komunikácie, ktorá by nám poskytla niečo, o čom si Dewey myslel, že to nie je možné - filozofický základ demokracie. Ústrednou ideou Habermasovej filozofie je takzvaná nenásilná komunikácia (*herrschaftsfreie Kommunikation*), pričom sa domnieva, že táto *herrschaftsfreiheit* je zabudovaná do samotnej podstaty jazyka a komunikácie, kým ja si myslím, že je zabudovaná iba do súčasných demokratických spoločenských praktík. Podľa Habermasa možno napríklad fašistovi zdôvodniť, že by mal byť demokratom tým, že poukážete na predsudky v jeho komunikačných praktikách, podľa mňa sa nič také nedá. Domnievam sa tiež, že každý kantovský pokus, akým je aj Habermasov pokus nájsť niečo odlišné od demokratickej spoločnosti, niečo, čo by bolo fundamentálnejšie aj univerzálnejšie ako demokratická spoločnosť a čo by ju nejakým spôsobom zdôvodňovalo, je odsúdený na neúspech. Predovšetkým preto, lebo ak chcete argumentovať proti fašizmu, musíte svoje demokratické nádeje vpašovať do svojho jazyka, svojich diskurzívnych praktík, do svojej teórie vedomia alebo racionality vopred. Aby som to zhrnul, myslím si, že ak filozof demokracie vyhlási, že demokracia je niečo, čo má právo na prežitie, je to podobné, ako keby nejaký ohrozený biologický druh v snahe ovplyvniť prírodný výber vyhlásil, že má právo na prežitie. Podobne ako v podstate evolučného procesu nie je nič, čo by mohlo zachrániť ohrozený biologický druh, nie je v univerze, ani v ľudskej prirodzenosti nič, čo by automaticky zachránilo naše demokratické nádeje.

Toľko som chcel povedať o Habermasovi a jeho pokuse oživiť kantovský spôsob filozofovania. Teraz by som sa stručne zmienil o takzvaných postmoderných filozofoch, ktorých Habermas kritizuje. Myslím si, že je potrebné rozlišovať medzi útokom postmoderných filozofov proti osvieteniskému racionalizmu a ich útokom proti osvieteniskému egalitarizmu. Ak teda uvažujete o tých filozofoch, ktorých označujú ako postmoderných, teda - Heideggerovi, Foucaultovi a Derridovi - ako o filozofoch inšpirovaných Nietzsche, potom by bolo hádam užitočné uvedomiť si, že Nietzsche a Dewey sa zhodovali v kritike Platóna a Kanta. Odlišovali sa v názore na hodnotu kresťanstva a demokracie. Habermas sa domnieva, že ak útočíte na Kanta, skôr alebo neskôr budete útočiť na demokraciu. Podľa Deweyho človek môže útočiť na Kanta, Platóna a metafyziku a predsa môže byť presvedčený demokrat. Nietzsche napísal, že kresťanstvo je demokracia pre ľud a Dewey by s tým viac-menej súhlasil. Naše demokratické nádeje majú svoje korene v kresťanstve a v jeho vplyve na naše morálne vedomie. Dewey bol v mladosti veriacim kresťanom, neskôr sa stal niečím ako ateistom. Bol presvedčený, že vznik kresťanstva nebol vecou

zjavenia, ale, ak dovoľíte, šťastnou náhodou. Táto vízia sveta, zo židovského i gréckeho hľadiska paradoxná, bola čírou náhodou akceptovaná širokými masami ľudí, ktorí ju vzali vážne. Nemuselo k tomu prísť, ale keď už k tejto šťastnej udalosti prišlo, západná civilizácia ju využila vo svoj prospech. Dewey by myslím sympatizoval s antiracionalistickými a antimetafyzickými prvkami Derridovej a Heideggerovej filozofie. Zvlášť by súhlasil s tým, čo hovorí Derrida o jazyku, čítaní a interpretácii, je to veľmi podobné tomu, čo hovoria súčasní pragmaticí filozofi jazyka v Amerike, napríklad D. Davidson. Derrida zdôrazňuje, že metafyzika skúšala nájsť pevný bod mimo, za hrou textov a významov, ale podľa neho takýto pevný bod neexistuje. Dewey by myslím súhlasil s tým, že neexistuje žiadny pevný bod mimo dosahu hry, pretože neexistuje takýto bod mimo dosahu času a náhody. Neexistuje nič večné, nemenné a stabilné, čo by vám mohli ponúknuť filozofi a na čo by ste sa mohli spofahnúť.

Ale postmodernizmus má aj svoju temnú stránku, je spätá s antikresťanstvom Nietzscheho filozofie a beznádejou filozofie M. Foucaulta. V Nietzscheho knihe *Tak povedal Zarathustra* je pasáž, kde píše o demokratickej utópii ako o sne posledného človeka, ktorý sa uspokojí s malými radostami dňa a malými radostami noci a takýmto človekom Nietzsche opovrhne. Domnieva sa, že triumf pragmatizmu a demokracie bude znamenať koniec ľudskej veľkosti. Vo Foucaultovom diele nájdete podobné pasáže. V poslednej Foucaultovej biografii je uverejnený list, v ktorom píše: „Neverím v šťastie“. A práve toto pohrdanie šťastím je dôvodom, pre ktorý Habermas nedôveruje Foucaultovej filozofii.

Takže môj záver znie, že veľkú časť postmodernizmu možno asimilovať do pragmatizmu, najmä takmer celého Derridu, ale určité časti Nietzscheho a Foucaulta sa asimilovať nedajú. Myslím si, že pragmatizmus je založený na myšlienke, že nič nie je dôležitejšie ako ľudské šťastie a že toto nemožno transcendovať nejakou inou ideou, ani ideou veľkosti. Ak sa pragmatistu spýtate, prečo je za demokraciu, môže vám povedať len toľko, že si myslí, že demokracia robí ľudí šťastnejšími. Platóna a Nietzscheho, Hegela a Foucaulta spája to, že sa usilujú o veľkosť, ktorú kladú nad šťastie. Ak existuje nejaký protiklad medzi pragmatizmom a postmodernizmom, popri všetkých podobnostiach, o ktorých som hovoril, spočíva práve v tomto. Spôsob, akým ja chápem vzťah medzi pragmatizmom a postmodernizmom je, že diela autorov ako Heidegger a Derrida sú obrovským poetickým výkonom, ale politicky sú irelevantné. Na druhej strane, pragmatizmus je politický skrz-naskrz. Ak súhlasíte s mojím chápaním tohto vzťahu, používajte Derridu na súkromné účely a Deweyho na verejné.

Z anglického originálu preložil **Egon Gál**